

HARP
SANAT

İTTİHAD VE TERAKKİ GAZETESİNİN PERSPEKTİFİNDEN
İSTANBUL VE SELÂNİK
(1908)
Dr. Cemal Tepe - Şule Mazmano

İTTİHAD VE TERAKKİ GAZETESİNİN
PERSPEKTİFİNDEN
İSTANBUL VE SELÂNİK
(1908)

Harp Sanat©

www.harsanat.com

harpsanat@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

Genel Yayın Yönetmeni: Özgür Türkoğlu

Editör: Hüseyin Özdemir

Son Okuma: Özgür Türkoğlu

Mizanpaj: Yusuf Efe

Kapak Tasarım: Yusuf Efe

Kapak Görselleri: İBB Atatürk Kitaplığı, Krt_001464,

Krt_004693

1. Basım, İstanbul, Nisan 2026

ISBN: 978-625-9664-15-6

Tilki Kitap Matbaa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

Harp Sanat Yayınevi tarafından baskıya hazırlanan
eserlerin hukuki sorumluluğu tamamen yazara aittir.

Dr. Cemal Tepe - Şule Mazmano

İÇİNDEKİLER

HARP SANAT YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI.....	7
ÖN SÖZ.....	11
GİRİŞ.....	13
BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
İSTANBUL.....	17
Birinci Kısım	17
İstanbul Haberleri.....	17
İkinci Kısım	141
İstanbul Haberlerinin Değerlendirilmesi	141
İKİNCİ BÖLÜM	183
SELÂNİK	183
Birinci Kısım	183
Selânik Haberleri	183
İkinci Kısım	249
Selânik Haberlerinin Değerlendirilmesi.....	249
SONUÇ	271
KAYNAKÇA	275
DİZİN.....	277

HARP SANAT YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI

Harp Sanat Yayınevi, şanlı Silahlı Kuvvetlerimizde yıllarca görev yapmış olan emekli bir subay tarafından ülkemizdeki askerî tarih çalışmalarına katkı sağlamak için 2021 yılında kurulmuştur. Bilimin ışığını rehber edinen Yayınevimiz, Atatürkçü bir çizgide, bağımsız yayıncılık faaliyetlerinde bulunmayı temel ilke edinmiştir. Yayınevimiz, yayımlayacağı nitelikli eserlerle ülkemizde askerî tarih alanında hissedilen eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Bilindiği üzere toplumların tarihi incelendiğinde askerlikle ilgili hususların siyasi, sosyal ve kültürel alanlara doğrudan veya dolaylı etkilerinden söz edildiği görülmektedir. Bu etkilerin tespit ve değerlendirmesinin, günümüze ve hatta geleceğe bakan yönlerinin ortaya konulmasının fert ve devlet ölçeğindeki gelişime önemli katkılar sağlayacağı üzerinde durulmaktadır.

Sosyal bilimlerde askerî konulara ağırlık veren çalışmalar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında önem kazanmaya başlamıştır. Zamanla genel tarih araştırmaları içinde kendine özgü bir anlayışa dönüşerek askerî tarih adı altında toplanan bu alandaki çalışmalar, Batı'da XXI. yüzyılda büyük bir hız kazanmışsa da Türkçe literatürde ne yazık ki henüz arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır.

Karakter ve kültür kodlarımızda var olan askerliğe ve ona dair çalışmalara ivme kazandırılarak bu alandaki eksikliğin nitelikli eserlerle giderilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi hâlde bu boş-

luğun akademik olmayan, ideolojik birtakım amaçlarla, bilgi ve belgeye dayanmayan yorumlarla ve popülist eserlerle doldurulması başka sorunları da beraberinde getirecek, ortak tarih bilincinin oluşumuna zarar verebilecektir.

Yayınevi olarak bu bilinçle, imkânlarımız nispetinde faydalı çalışmalar ortaya koymayı arzu ediyoruz. Bu alandaki akademisyen ve yazarlarla koordineli çalışmalar yürüterek akademik, tarafsız ve güvenilir kaynaklardan oluşan yerli ve yabancı nitelikli eserlerle okuru buluşturmak istiyoruz. Kuramsal kaynaklardan edebî eserlere kadar geniş bir yelpazede yapacağımız yayınlarla, askerliği meslek olarak benimseyenlerin yanında askerî tarihe ilgi duyan herkese hitap eden akademik ve edebî eserler ile başvuru koleksiyonu oluşturmaya çaba sarf edeceğiz.

Tarihin tozlu raflarında unutulmaya yüz tutmuş, sandıklarında kilitli kalan hatıraların, yazma eserlerin, baskısı tükenmiş kitapların; Yükseköğretim kurumlarında büyük emekler verilerek hazırlandıktan sonra atıl kalan değerli çalışmaların gün yüzüne çıkarılması için atacağımız adımlarla, bu türdeki yayınların ve disiplinler arası müşterek akademik çalışmaların artmasında teşvik edici bir rol üstlenmek istiyoruz.

Askerlik mesleğinin ilgi sahası içinde önemli bir yer tutan yönetim, liderlik, strateji ve organizasyon konularıyla yeni modellere ilham verecek çalışmaları okurla buluşturmayı da hedefliyoruz.

Askerî geleneklerin oluşturulması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi amacıyla özellikle tarihe mal olmuş komutan ve stratejistlerin düşünce ve tecrübelerinin sonraki nesillere aktarılmasına hizmet edecek biyografi ve hatıratlarının yanında tenkit ve kritiklerini yayınlamayı amaçlıyoruz.

Harp tarihinin konuları dışında kalan ancak yazarı veya işlediği konu itibarıyla daha çok sosyal tarihin ve edebiyatın alanına giren eserlerin yayınlanmasının da önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Her safhasını akademik bir titizlikle takip edeceğimiz, editörlük çalışmalarına önem vereceğimiz yayınlarımızda Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'nda belirtilen esaslar çerçevesinde hareket edeceğiz.

Faydalı olabilmek niyet ve gayretiyle...

ÖN SÖZ

Bu kitap; II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Osmanlı kamuoyunu yeniden şekillendiren en etkili araçlardan biri olan *İttihad ve Terakki* gazetesinin, 6 Ağustos-31 Aralık 1908 tarihleri arasında yayımlanmış 84 sayısına odaklanarak İstanbul ve Selânik merkezli haber, yorum ve analizlerini mercek altına almaktadır. Çalışmanın temel amacı; gazetenin bu beş aylık dönem içerisinde İstanbul ve Selânik'i nasıl anlattığını, *İttihad ve Terakki* Cemiyetinin her iki merkezinin hassasiyet gösterdiği konuları tespit etmektir. Ayrıca kentlerin birinin resmî başkent, diğerinin önemli bir şehir olması hasebiyle kentlerin temsiliyeti ve arkasındaki siyasal ve ideolojik çerçeveyi ortaya koymaktır.

1908 yazında ilan edilen II. Meşrutiyet, Osmanlı başkentinde sadece siyasal değil toplumsal ve kültürel düzeyde de geniş yankılar uyandırmış; özellikle basın, bu yeni dönemin hem taşıyıcısı hem de inşa edicisi olmuştur. *İttihad ve Terakki* gazetesi; adını aldığı Cemiyetin görüşlerini kamuoyuna aktarmanın ötesinde İstanbul'daki dönüşüm sürecini, halkın beklentilerini ve yeni rejimin önemli kentler üzerindeki etkilerini anlamak için birincil bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ayrıca gazetenin mesul müdürünün, İttihatçı liderlerinden Mehmed Talat Paşa oluşu çalışmanın önemini bir kat daha artırmaktadır.

Bu bağlamda kitapta yer alan metinler tematik başlıklar altında tasnif edilmiş; idari reformlar, güvenlik, toplumsal hareketlilik, belediye uygulamaları, ulaşım, ekonomi, kültür-sanat ve gündelik

GİRİŞ

yaşam gibi çeşitli eksenlerde derinlemesine analiz edilmiştir. Gazete dili, dönemin Osmanlıca yazım özellikleri göz önünde bulundurularak günümüz Türkçesine titizlikle aktarılmış; içerikte geçen kişi ve yer adları, alan ve arşiv taramalarıyla doğrulanarak metne aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma; yalnızca *İttihad ve Terakki* gazetesini merkeze alan bir basın incelemesi olmanın ötesinde İstanbul ve Selânik'in 1908 sonbaharındaki sosyal ve politik atmosferine ayna tutmayı, II. Meşrutiyet'in ilk aylarındaki dönüşüm sürecini başkentler üzerinden okumayı hedeflemektedir. Böylece hem geç Osmanlı basın tarihi yazı hayatına hem de kent tarihi çalışmaları katkı sunması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın hazırlanma sürecinde katkı sağlayan tüm meslektaşlarıma, dijitalleştirme ve arşiv erişiminde destek sunan kurumlara ve yayınevine teşekkürü bir borç bilirim. Bu kitabın araştırmacılar, tarih meraklıları ve Osmanlı modernleşmesine ilgi duyan tüm okuyucular için ufuk açıcı bir kaynak olmasını temenni ederim.

Eserin basımını gerçekleştiren Harp Sanat Yayınevinin yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Dr. Cemal Tepe - Şule Mazmano

Haziran 2025

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı basın hayatında büyük bir hareketlenme yaşanmıştır. Bu dönemde Selânik, siyasi ve entelektüel açıdan önemli merkezlerden biri hâline gelirken burada yayımlanan gazeteler de kamuoyunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Selânik Ticaret Mektebi Müdürü Talat Bey'in öncülüğünde çıkarılan *İttihad ve Terakki* gazetesini, dönemin dikkat çeken yayın organlarından biri olmuştur. Gazete, Türkçe ve Fransızca olmak üzere iki dilde yayın yapmak isteğiyle kurulmuş; içeriğinde siyasi, edebî, fennî ve ticari konulara yer vereceği bildirilmiştir¹. 30 Temmuz 1908 tarihinde gerekli yayın iznini alan gazete², ilk sayısını 6 Ağustos 1908 tarihinde çıkarmıştır. Selânik Hürriyet Meydanı civarında müstakil bir binada faaliyet göstermiştir. Gazetenin mesul müdürü Mehmed Talat Efendi'dir³. Elimizdeki son sayı; 31 Aralık 1908 tarihli yayınına bakıldığında dahi mesul müdürlüğü görevini Mehmed Talat Efendi'nin yürüttüğü anlaşılmıştır⁴.

Gazetenin idari işlerinin yürütülmesinden sorumlu kişi olan Galib Bey; öncesinde Selânik Mekteb-i Mülkiyesinde eğitim görmekteyken siyasi sebeplerle İstanbul'a sürülmüş, daha sonra eğitimine Selânik Mekteb-i Hukuk Şubesinde devam etmiştir.

¹ BOA. DH.MKT. 1281-60.

² BOA. BEO. 3378-253286.

³ *İttihad ve Terakki*, 1. Sene, Numara: 1, s. 1, 6 Ağustos 1908.

⁴ *İttihad ve Terakki*, 1. Sene, Numara: 84, s. 5, 31 Aralık 1908.

Fransızcaya vâkıf olmakla birlikte dilini geliştirme isteğiyle Maarif Nezaretine bir dilekçe sunarak Avrupa'ya gitme talebinde bulunmuştur. Bu bağlamda Galib Bey'in Fransızca dil becerilerini geliştirmek maksadıyla Avrupa'ya gönderilmesi teşebbüsü söz konusu olmuş ve bu girişim, gazetenin Fransızca içerik üretimi hususundaki titizliğini ve dönemin yöneticilerinin basın-yayın sahasındaki uluslararası yetkinliğe atfettiği önemi gözler önüne sermiştir¹.

İttihad ve Terakki gazetesinin mevcut verilere göre yayımlandığı süre, 6 Ağustos 1908-31 Aralık 1908 tarihleri arasındadır. Bu süre zarfı içerisinde toplam 84 sayı yayımlanmıştır. İlk başlardaki yayın periyodu üç günde bir iken daha sonra cuma günleri hariç her gün olarak çıkarılmıştır. Günlük yazılarıyla sadece yerel değil, uluslararası ölçekte de bilgi akışı sağlamıştır.

Gazetenin ilk sayısı ve sütununda “tayin-i meslek” (yayın politikasının belirlenmesi) başlığı altında Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetinin yayın organı olduğu dile getirilmiş, Cemiyetin fikirlerini topluma aktarmak amacıyla bir “vasıta-i neşr-i efkâr” olarak kurulduğu açıkça belirtilmiştir. Ayrıca Cemiyetin bir “cemiyet-i milliye” olduğu vurgulanmış ve bu nedenle gazetenin de bir “gazete-i milliye” olarak kabul edilmesi gerektiği fikri işlenmiştir.

Gazetenin yayın politikası, vatan ve millet menfaatine hizmet etmeyi temel almış; hakikatin hiçbir şeye feda edilemeyeceği özellikle vurgulanmıştır. *İttihad ve Terakki* gazetesi, memlekete dair meselelerin ciddiyetle ele alınıp eleştirileceğini; okuyucuların her gün askerî, edebî, kanuni ve iktisadi bilgilerle donatılacağını belirtmiştir. Osmanlı basınının yaklaşık 32 yıldır esaret altında olduğu ifade edilmiş, bu dönemde uygulanan sansür şiddetle eleştirilmiştir.

Gazete, basının diliyle birlikte ruhunun da esir edilemeyeceğini vurgulayarak basın özgürlüğü ve hürriyet savunusunu güçlü şekilde ortaya koymuştur. Ayrıca gazete, *İttihad ve Terakki* Fırkasına mensup olduğunu ilan etmiş; Partinin programını tam anlamıyla benimsediğini ve bu programı harfiyen savunacağını açıklaması, gazetenin adıyla özdeşleştiğini ortaya koymuştur¹.

Gazete, her sayının başlık altında “İttihat kuvvettir.” ifadesine yer vererek gazetenin ideolojik duruşunu ve Cemiyetin temel ilkesine sahip olduğunu ifade etmiştir. İttihat, gazete için sadece bir kavram değil aynı zamanda siyasi gücün temeli olarak sunulmuştur. Yine gazete başlığı kısmı alanı içerisinde Cemiyet ile olan organik bağını ortaya koyması bakımından “Osmanlı *İttihad ve Terakki* Cemiyetinin vasıta-i efkârı olup...”² ifadesine yer verilerek gazetenin yalnızca haber verme amacı taşımadığını, aksine Cemiyetin fikirlerini halka duyurmak için kullanılan bir propaganda ve iletişim organı olduğunu göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nin en çalkantılı dönemlerinden biri olan II. Meşrutiyet yılları, yalnızca siyasi gelişmelerin değil aynı zamanda basının da şekillendiği bir süreçtir. Bu dönemde Selânik merkezli olarak yayımlanan *İttihad ve Terakki* gazetesi, Osmanlı Devleti'nin iç siyasetine dair önemli haberleri ve yorumları okuyucularına sunmuştur. Özellikle gazetenin “İstanbul” ve “Selânik” başlıklı bölümleri, bu iki şehirde çıkan haberlerin özetlenmiş başka bir şeklini içerecek *İttihad ve Terakki* Cemiyetinin hangi konulara odaklandığını ve neleri önemseydiğini gözler önüne sermektedir.

İttihad ve Terakki Gazetesinin Perspektifinden İstanbul ve Selânik (1908) adlı bu çalışma; Osmanlı Devleti'nin yönetim merke-

¹ BOA. BEO. 3428-257044.

¹ *İttihad ve Terakki*, 1. Sene, Numara: 1, s. 1, 6 Ağustos 1908.

² Aynı yer.

zi olan İstanbul'da ve İttihat ve Terakkinin merkezi kabul edilen Selânik'te öne çıkan siyasi, askerî ve toplumsal olayları, *İttihad ve Terakki* Cemiyetinin bakış açısıyla ele almaktadır. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında Osmanlı siyasi yönetiminin gidişatına dair en kısa ve öz bilgileri sunan bu kitap, II. Meşrutiyet'in ilk zamanlarındaki Osmanlı siyasi gündemini anlamak isteyen araştırmacılar ve tarih meraklıları için önemli bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Bu kitap, yalnızca bir gazete arşiv çalışması değil aynı zamanda *İttihad ve Terakki* Cemiyetinin Rumeli'den İstanbul'a baktığında neleri gördüğünü veya toplumsal/siyasal hayatta ne görmek istediğini anlamak için de değerli bir perspektif sunmaktadır. İttihadcıların Osmanlı başkentindeki olaylara yaklaşımı, hangi meseleleri öncelikli gördükleri ve kamuoyunu nasıl yönlendirmeye çalıştıkları bu çalışma ile netlik kazanmaktadır. Çalışma, transkripsiyondan öte bir şekilde anlam yönüyle çevrilerle meydana getirilmiştir. Konu içeriğine göre konu başlıkları meydana getirilmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı basınına ilgi duyan herkes için kaçırılmaması gereken bu eser, dönemin ruhunu ve İttihadcılarının siyasi ajandasını anlamak adına önemli bir kapıyı aralamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL

Birinci Kısım

İstanbul Haberleri

İttihad ve Terakki Gazetesi

Tarihi: 1 Eylül 1908

Sayı/Sayfa: 12/3

Tophane-i Âmire Meydanı'nda Vatan Oyunu

Tophane-i Âmire Meydanı'nda kısa süre önce oynanan "Vatan" adlı tiyatro oyununda, Fatih'te yanan dükkânların zararının karşılanması adına düzenlenen etkinlikte şehzadelerden Topçu Yüzbaşı Abdürrahim Efendi de bulunmuştur. Abdürrahim Efendi'nin geliş ve gidişi sırasında halk coşkuyla "Yaşasın hürriyet, yaşasın müsavat!" sloganları atarak kendisini alkışlamıştır.

Şehzadelerin Sarayı Ziyareti

Geçtiğimiz cuma günü gerçekleşen bir davet üzerine şehzadelerden Yusuf İzzeddin, Süleyman, Vahdeddin, Mecid ve Seyfeddin Efendiler, Padişah ile görüşmek için saraya gitmişler; Padişah ile buluşmuşlardır. Bu ziyaret sırasında devlet protokolüne uygun şekilde kendilerine iltifatlar yapılmıştır. Perşembe akşamı, Saltanat Veliâhdı Reşad Efendi de Padişah'ı ziyaret ederek şehzadeler arasında özel bir görüşme gerçekleştirmiştir.

Şehzadelerin Ziyaret Gezileri

Şehzadelerden Mehmed Selim ve İbrahim Tevfik Efendiler, Çırçır yangınına¹ gitmişlerdir. Ayrıca Reşad Efendi'nin oğlu Ziyeddin Efendi, İstanbul çevresinde bir gezi yapmıştır.

Telgrafhane ve Jandarma Düzenlemeleri

Mâbeyn telgrafhane çalışan sayısı, bir müdür ve on telgrafçıya düşürülmüştür. Beşiktaş Jandarma Taburu personel sayısının fazla olması sebebiyle yeni düzenlemeler yapılmasına karar verilmiştir.

Ceride-i Askeriye ve Islahatlar

Hiçbir faydası olmadığı belirtilen, subaylar tarafından zorunlu satın alınan *Ceride-i Askeriye* dergisinin hürriyet ve ilerleme devrine uygun bir şekilde ıslah edilmesi, Harbiye Nezareti tarafından kararlaştırılmıştır.

Muvazene-i Umumiye (Genel Bütçe) Kanunu

Kanun-ı Esasi'nin 33 ve 99. maddeleri gereği 325 mali yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu, Meclis-i Mebusana sunulacaktır. Bu amaçla giderler ve gelirlerin detaylı bir şekilde toplanması, bakiye ve borç pusulalarının diğer ayrıntılarla birlikte hazırlanarak vilayetlere gönderilmesi emredilmiştir.

Râgıb Paşa'nın Kömür Ocakları

Râgıb Paşa'nın Ereğli madenindeki kömür ocaklarının tamamı tatil edilmiş, yalnızca tamir işleri için birkaç kişi istihdam edilmiştir.

¹ 23 Ağustos 1908 tarihinde İstanbul'un Fatih ilçesinde meydana gelen Çırçır yangını, şehrin tarihindeki en yıkıcı yangınlardan biridir. Yangın, Çırçır'dan Sofulara, Büyük Karaman'dan Saraçhanebaşı'na kadar uzanmıştır. Yangında yaklaşık 2.500 bina; aralarında ev, dükkân, han, mektep, medrese, tekke ve camilerin bulunduğu birçok yapı yanmıştır. Kıztaşı'ndaki bir polis karakolu, iki polis noktası barakası ve Fatih Belediye barakası da yangında zarar görmüştür. Ayrıca Hürriyet Kahramanı Niyazi Bey'in Saraçhane'deki evi de yangında yok olmuştur.

Yeni Polis Nizamnamesi

Almanya, Fransa ve Avusturya polis nizamnamelerine uygun şekilde İstanbul'da, yeni bir polis nizamnamesi hazırlanacaktır.

Bazı Davalar Hakkında

Merkez eski kumandanı Saadeddin Paşa, tüccar Osman Nuri Efendi'nin açtığı 2.000 kuruşluk alacak davasında mahkûm olmuştur. Mâbeyn eski Başkâtibi Tahsin Paşa, kuyumcu Babayan Efendi'nin açtığı 1.100 liralık mücevherat davasında mahkûm olmuştur. Maarif Nezareti; yükseköğretimde örnek alınmak üzere Prusya Maarif Nezaretinden bir program, mektep düzenlemeleri ve ders kitaplarının listesini talep etmiştir.

Eski Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa

Eski Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa, Maliye Hazinesine 300 lira göndermiştir. Meşhur hafiye ve Bahriye fotoğrafçısı Sami, İskenderun Liman Riyasetine atanarak İstanbul'dan sürülmüştür. Ancak İskenderun halkı tarafından iade edilmiş, Pire Limanı'ndan da geri çevrilerek yeniden İstanbul'a dönmüş ve Bahriye Nezaretine teslim edilmiştir.

Şehir Düzenlemeleri ve Zühaf Taburu¹

Çırağan Sarayı'nın sokak tarafındaki kapatılan su menfezlerinin hemen açılması, Şehremaneti memurlarına emredilmiştir. Yıldız'daki Hassa Sarıklı Zühaf Taburu, Harbiye Nezareti Kışlasına nakledilmiştir.

Ermeni Patriği İzmirliyan Efendi

Ermeni Patriği İzmirliyan Efendi²; Ayastefanos'tan Patrikhane

¹ Abdülhamid Dönemi daha çok asayiş-iç güvenlik alanında kalabalık yönetiminde kauulanırdı.

² 1894 yılında Ermeni Patrikhanesi'ne seçilen İzmirliyan Efendi, sarayla ters düşünce 1896'da görevinden azledildi ve Manastır'a sürgün edildi. II. Meş-

mahsus heyeti ve halk tarafından kiralanan 20 vapurla karşılanmış, büyük alkışlar eşliğinde Patrikhaneye götürülmüştür.

Diplomatik ve Sosyal Olaylar

İngiltere'nin İstanbul'daki yeni sefiri Sir Lowther¹; Harbiye, Bahriye, Maliye, Adliye ve Evkaf Nezaretlerine iadeziyaret gerçekleştirmiştir. Her bir nezarete kendisine tören düzenlenmiş, Sefir'i memnun eden bu teveccühler, onun teşekkürlerini kazanmıştır. Harbiye Nezaretinden çıkacağı sırada Sefir; "Hakkımda ibraz edilen hüsn-i nazar ve teveccühten son derece mütehassis ve müteşekkirim. Saadet-i hâzırınıza devlet-i metbuamla beraber iştirak ederim." demiştir.

Mâbeynci Faik Bey

Mâbeynci Faik Bey, camcı Eskinazi tarafından açılan 5.000 kuruluşluk alacak davasıyla karşı karşıya kalmıştır.

Şehzadeler ve Halk Etkinlikleri

Şehzade Burhaneddin Efendi geçen cuma günü ikindi namazını Ayasofya Camii'nde eda etmiş, halkın coşkulu alkışlarına mazhar olmuştur. Sultan Murad Han merhumun oğlu Selahaddin Efendi, Ayasofya Camii'nde öğle namazını eda etmiştir.

rutiye'tin ilanı sonrası siyasi özgürlük ortamı doğunca, İzmirliyan halkın talebiyle tekrar patrik seçilecektir. Bu ikinci dönemde özellikle Ermeni millet meclisinin yeniden toplanması, vakıf yönetimi gibi konulara odaklanacaktır.

¹ 1908 yılında İstanbul'daki Britanya Büyükelçisi, Sir Gerard Augustus Lowther, 1 Temmuz 1908'de Osmanlı İmparatorluğu'na Büyükelçi olarak atandı. Bu görevini 1913 yılına kadar sürdürecektir. Görev süresi boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikasında meydana gelen önemli gelişmeleri yakından takip etmiştir.

Ebu'l-hüda'nın Konya'ya Gönderilmesi

Ebu'l-hüda'nın¹ Konya'ya gönderilmesi kararlaştırılması üzerine Anadolu ahali adı geçen kişiyi kabul etmediklerinden Rume-
li'ye gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

İstanbul'daki Yangınlar ve Kundakçılar

Son 15 günde payitahtın farklı mahallelerinde kundakçılar tarafından birçok yangın çıkarılmıştır. Her gün ve bazen günde birkaç kez yangın topu sesleri işitilmiştir. Bu durumun tesadüf olmadığı, kasıtlı bir şekilde gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. İstanbul polisi, kundakçıların bir an önce yakalanması için takip başlatmıştır. Bu tür olayların önüne geçecek yeni düzenlemelerin yapılması istenmiştir. Halktan ve bekçilerden polise destek olmaları beklenmektedir. Memleketi harap eden bu suçluların, kanunun öngördüğü en ağır cezalara çarptırılması arzu edilmektedir.

***

İttihad ve Terakki Gazetesi

Tarihi: 3 Eylül 1908

Sayı/Sayfa: 13/3

Şehzade Ahmed Efendi'nin Müze Ziyareti

Şehzade Ahmed Efendi, pazartesi günü müzeye giderek Müdür Hamdi Bey'in² rehberliğiyle eski eserleri incelemiş ve ardından

¹ Ebu'l-hüda Efendi; II. Abdülhamid'in en yakın, en çok güvendiği ve itibar ettiği tarikat şeyhlerindedir. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte muhalif çevrelerce şiddetle eleştirilecek ve itibarı hızla sarsılacaktır.

² Osman Hamdi Bey (1842-1910), Osmanlı Devleti'nin ilk modern müzecisi ve arkeoloğudur. Paris'te hukuk eğitimi aldığı sırada resim sanatıyla da ilgilenmiş, Batı'daki bilimsel ve kültürel gelişmeleri yakından takip etmiştir. 1881 yılında Müze-i Hümayun müdürlüğüne atanmasıyla Osmanlı müzeciliğinde köklü bir dönüşüm süreci başlamıştır.

Yeniçeri Kıyafetleri Bölümünü ziyaret etmiştir.

Matbuat Müdürlüklerinde Görev Değişikliği

Matbuat Dâhiliye Müdürü Kemal Ali görevinden alınmış ve yerine Hariciye Tebaiyet Kalemî Müdür Muavini Tefvîk Bey atanmıştır.

Bomba Komisyonunun Çalışmaları

Daha önce Necib Bey başkanlığında kurulmuş olan Bomba Komisyonunun çalışmaları sonucunda araştırma yapılan evlerden el konulmuş olan belge ve çeklerin sahiplerine iade edilmesine karar verilmiştir. Hukuki açıdan zarar gören kişilerin mağduriyetleri ise ilgili komisyon üyelerine tazmin ettirilecektir.

Maden Arazilerinde Alacak Tespiti

Nüfuz sahibi şahıslara tahsis edilmiş madenlerin çevresindeki arazilerden alınmamış vergilerin toplamının 200.000 lira olduğu anlaşılmıştır. Bu durumun Orman, Maden ve Ziraat Bakanlıkları tarafından incelenerek gereken işlemlerin yapılması kararlaştırılmıştır.

Osman Hamdi Bey'in en önemli katkılarından biri, tarihi eserlerin yurt dışına çıkarılmasını büyük ölçüde engelleyen 1884 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnâmesi'ni hazırlamasıdır. Osmanlı topraklarındaki eski eserlerin devlet malı sayılmasını sağlayan bu düzenleme, kültürel mirasın korunması adına bir dönüm noktası olmuştur.

Bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzesinin temelini oluşturan Müze-i Hümayun, Osmanlı Devleti'nin resmî arkeoloji müzesidir. 19. yüzyıl ortalarında Aya İrini'de toplanan eserlerle başlayan müzecilik faaliyetleri, Osman Hamdi Bey döneminde bilimsel bir kimlik kazanmıştır. Sidon (Sayda) kazılarında bulunan İskender Lahdi ve diğer anıtsal lahitlerin İstanbul'a getirilmesi, müzenin uluslararası önemini artırmıştır. 1891 yılında bugünkü ana binanın hizmete açılmasıyla Müze-i Hümayun, imparatorluğun arkeolojik mirasını koruyan ve sergileyen merkezi bir kurum hâline gelmiştir.

***

İttihad ve Terakki Gazetesi

Tarihi: 6 Eylül 1908

Sayı/Sayfa: 14/3

Hazine-i Hassada Yapılan Düzenlemeler

Padişahın özel gelir ve giderlerini yöneten Hazine-i Hassada sarayda görevli fazla doktor ve eczacıların hizmetlerine son verilmiş; ayrıca Mâbeyn ve Matbah-ı Hümayunda Hazine-i Hassa memurlarına yemek verilmesi uygulaması kaldırılmıştır.

Mekteb-i Harbiye Öğrencilerinin Geri Kabulü

Mekteb-i Harbiyeden çeşitli sebeplerle uzaklaştırılan bazı öğrenciler, dilekçeyle okullarına geri dönme talebinde bulunmuşlardır. Askerî yetkililer, bu dilekçeleri kabul ederek öğrencilerin sınıflarına yeniden alınmasına karar vermiştir.

İskele Komisyonları Tahsisatının Artırılması

Tüm vilayetlerden toplanan gizli ve açık iskele komisyonları tahsisatı, toplamda 279.070 kuruşa yükseltilmiştir.

Avusturya İmparatoru'nun Bağışı

Avusturya İmparatoru Franz Joseph, Çırçır yangını mağdurları için 15.000 kron bağışta bulunmuştur. Ayrıca Avusturya Sefiri, yanan dükkânlar için Avusturya'da toplanan 4.000 kronu ilgili komisyona teslim etmiştir.

Hafiyelerin Memuriyet Talepleri

İşsiz kalan bazı hafiyeler, taşra bölgelerinde açılan mutasarrıflık, kaymakamlık gibi memuriyetlere atanmak için dilekçe vermişlerdir. Ancak hafiyelik kurumu tamamen kaldırıldığı ve taşra memuriyetlerine gayretli ve iffet sahibi kişilerin atandığı belirtilmiştir.

Osmanlı Tüccarlar Heyeti Yardım Faaliyetleri

Osmanlı Tüccarlar Heyeti tarafından açılan yardım sandığı faaliyetlerine Şehzade Mehmed Selim Efendi de katılmış, türbe ziyaretinde bulunarak fakirlere sadaka dağıtmıştır.

Meclis-i Âyan ve Mebusan Dairelerinin İhtiyaçları

Meclis-i Âyan ve Mebusan dairelerine gerekli olan sandalye, kanepeler, perde ve diğer eşyaların temini için Muammer Vedat Bey'in başkanlığında bir komisyon oluşturulması planlanmaktadır.

Mücevherci Agop Efendi'nin Alacağı

Mücevherci Agop Efendi'nin, eski Zaptiye Nazırı Şefik Paşa'dan alacağı olan 195 liranın ödenmesine mahkeme tarafından karar verilmiştir.

Eski Şehremini Reşid Paşa'nın İstimbotu

Eski Şehremini Reşid Paşa'nın, Emanet (Belediye) namına satın alıp şahsına tahsis ettiği bir istimbot, belediye tarafından zapt edilmiş ve mürettebatına da yol verilmiştir.

***

İttihad ve Terakki Gazetesi

Tarihi: 8 Eylül 1908

Sayı/Sayfa: 15/3

Uhuvvet-i Arabiyye-i Osmaniye Cemiyeti

Uhuvvet-i Arabiyye-i Osmaniye Cemiyeti, Variete Salonu'nda bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıya yaklaşık 500 Arap kökenli kişi katılmıştır. Cemiyetin programının okunmasının ardından üye seçimine geçilmiştir. Cemiyet; Kanun-ı Esasi çerçevesinde Terakki ve İttihad Cemiyetine yardımcı olmak, bedevileri medeniyete ulaştırmak, toplumsal ve ticari iş birliğini korumak ve geliş-

tirmek amaçlarıyla kurulmuştur. Bu bağlamda Türkçe, Arapça ve Fransızca olarak üç gazete yayımlamayı planlamaktadır. Toplantıda 10 dakika içinde 1.500 lira toplanmıştır.

İstanbul Ziyareti

Gazeteci, tüccar, öğretmen ve diğer memuriyetlerden oluşan bir Yunan seyyah heyeti İstanbul'u ziyaret edecektir.

İngiltere'den Çırçır Yangını için Yardım

İngiltere Sefiri Sir Lowther başkanlığında ve İstanbul'da ikamet eden sekiz İngiliz'den oluşan bir komite, Çırçır yangınında zarar gören dükkânlara yardım toplamak üzere teşkil edilmiştir. İlk toplantıda 300 lira toplanmıştır. İngiltere Kralı V. George, 500 İngiliz lirası yardımda bulunacaklarını bildirmiştir. Ayrıca Sefir vasıtasıyla Osmanlı Hükûmetine yangından dolayı üzüntülerini iletmışlerdir.

Ebu'l-hüda'nın Yakınlarının Tahliyesi

Harbiye Nezaretinde tutulan Ebu'l-hüda ile oğlu Hasan ve Memduh, Reşid ve Hüseyin Paşalar tahliye edilerek Büyüka'da gitmişlerdir.

Çırçır Yangını Yardımları

Krupp Fabrikası, yanmış olan dükkânlara 25.000 mark yardımda bulunmuştur. Yangın Yardım Komisyonunun hasılatı 14 Ağustos'ta 477.169 liraya yükselmiştir.

Hizmetten El Çektirilenler Hakkında

Hizmetten el çektirilen yaverlerin sırmalı apoletleri ve eyerleri Saraçhane ambarına teslim edilmiştir.

Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti

Müslüman ve Gayrimüslimler tarafından, fakirler ve yetimlere yardım etmek üzere Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti adıyla bir hayır cemiyeti teşkil edilmektedir.

Uhuvvet Cemiyeti

Rum ve Ermeni vatandaşlarımız arasında “Uhuvvet” adıyla bir cemiyet teşkiline teşebbüs edilmiştir.

Damat Mahmud Paşa'nın Naaşının Defni

Prens Sabahaddin Bey¹, fevkalade merasim ile karşılanmıştır. Prens'in babası Damat Mahmud Paşa'nın Avrupa'dan nakledilen naaşının defni pek parlak bir surette gerçekleşmiştir.

Şehzadeler ve Padişah Kabul Merasimleri

Saltanat Veliahdı Mehmed Reşad Efendi, Mâbeyn-i Hümayuna gelerek Padişah huzuruna kabul buyurulmuş ve bütün saltanat ailesi erkânı arasındaki görüşmenin büyük bir siyasi önemi haiz olduğu değerlendirilmiştir. Cennetmekân Sultan Murad'ın şehzadeleri Selahaddin Efendi, evvelki akşam Beyazıt Saray-ı Hümayun'a gelerek Padişah tarafından kabul görmüş ve hakkında iltifat ve özel teveccühte bulunulmuştur. Kurbağalidere'de bulunan

¹ Damat Mahmud Paşa (1853–1903), Sultan Abdülmecid'in kızı Seniha Sultan ile evlenerek hanedanla akrabalık kurmuş ve bu nedenle 'Damat' unvanını almıştır. II. Abdülhamid döneminde devlet yönetimine, özellikle de merkezîyetçi idare anlayışına yönelik eleştirileri nedeniyle sarayla arası açılan Paşa, 1899 yılında oğullarıyla birlikte Avrupa'ya gitmiştir. Paris'te Jön Türk muhalefetiyle temas kurmuşsa da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çizgisinden farklı bir siyasi yönelimi benimsemiştir.

Prens Sabahattin (1877–1948) ise Osmanlı düşünce hayatında liberal ve adem-i merkezîyetçi fikirleriyle öne çıkan bir aydındır. Babası Mahmud Paşa ile birlikte bulunduğu Avrupa'da, özellikle Fransız sosyolog Frédéric Le Play ekolünden etkilenmiştir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu; merkezîyetçiliğin zayıflatılması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve bireysel girişimin (teşebbüs-i şahsi) teşvik edilmesinde görmüştür. 1902 Paris Jön Türk Kongresi'nde savunduğu bu görüşler, İttihat ve Terakki'nin devletçi ve merkezîyetçi anlayışıyla keskin bir biçimde ayrılmıştır. Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s. 93-97.

köşkte arzu ettikleri takdirde eskiden olduğu gibi ikametlerine müsaade buyurulmuş ve bunun üzerine binada tamirata gerek olup olmadığını araştırmak üzere Selahaddin Efendi köşke giderek köşkü gözden geçirmiştir. Selahaddin Efendi, oğulları ve aileleriyle birlikte geçenlerde Kabataş'tan araba vapuruna binerek Üsküdar'a çıkmış, Çamlıca'daki köşklerinde Yusuf İzzeddin Efendi'yi ziyaret etmiş ve akşamüstü geri dönmüştür. Şehzade Abdürrahim Efendi, topçu mülazımlarından bulunduğu sebebiyle mensup oldukları alayın Kâğıthane'de icra ettiği atış talimlerinde yer almıştır.

Atamalar Hakkında

Elâzığ Valiliğine Diyarbekir Valisi Mahmud Arif Paşa, Diyarbekir Valiliğine 14. Trabzon Redif Fırkası Kumandanı Birinci Ferik Süleyman Şevki Paşa atanmıştır. Maden sancağı Mutasarrıflığına Tekfurdağı Mutasarrıfı Reşid Paşa, Tekfurdağı Mutasarrıflığına Mersin Mutasarrıfı Mustafa Reşad Bey getirilmiştir. Lazkiye sancağı Mutasarrıflığına Karesi Mutasarrıfı Mehmed Ali Bey, Karesi sancağı Mutasarrıflığına İçel sancağı Mutasarrıfı Mustafa Nusret Paşa tayin olmuştur. Drama sancağı Mutasarrıflığına Taşöz sancağı eski Mutasarrıfı Necib Bey, Kudüs sancağı Mutasarrıflığına Ticaret ve Nafia Nezareti Ticaret Müdürü Suphi Bey, Aydın Defterdarlığına Halep vilayeti eski Defterdarı Ali Rıza Bey, Halep vilayeti Defterdarlığına Siroz sancağı Muhasebecisi Kâmil Efendi atanmışlardır. Kastamonu vilayeti Defterdarlığına Aydın vilayeti Vergi Müdürü Osman Fevzi Efendi, Manastır vilayeti Defterdarlığına Rumeli Müfettişliği Muhasebe Memuru Fazıl Efendi, Beyrut vilayeti Defterdarlığına mülga Meclis-i Maliye üyelerinden Ali Raif Bey getirilmiştir. Cezayir-i Bahr-ı Sefid vilayeti Defterdarlığına mülga İaşe ve Rüşumat İdaresi Müdür Muavini Mehmed Ali Efendi atanmıştır.

Şûrâ-yı Devletin Yeni Teşkilatı¹:

Mülkiye Dairesi: İkinci Başkan Saib Bey;

Üyeler: Damad-ı Şehriyari Arif Hikmet Paşa, Said Bey, Şûrâ-yı Devlet Temyiz Başkanlığından naklen Şekib Bey, Marvini Bey, Reşid Bey, Galib Bey, Mustafa Beylerdir.

Maliye Dairesi: İkinci Başkan Mecid Efendi;

Üyeler: Damad-ı Şehriyari Galib Paşa, Zühdü Bey, Vahid Bey, Mehmed Reşad Bey, Mihalaki Efendi, Baha Bey, Neşet Paşa'dır.

Tanzimat Dairesi: İkinci Başkan Edhem Bey;

Üyeler: Damad-ı Şehriyari Mehmed Şerif Paşa, Behçet Bey, Fuad Bey, Dilber Efendi, Bahur Efendi, Yorgiyadis Efendi, Abdullah Bey'dir.

Maarif ve Nafia Dairesi: İkinci Başkan Macid Bey;

Üyeler: Damad-ı Şehriyari Celal Paşa, Reşad Fuad Bey, Muhtar Bey, Nusret Bey, Sami Bey, İstefanaki Bey, Kumcuyan Ohannes Beylerdir.

Şûrâ-yı Devlete Bağlı Mahkeme Heyetleri:

Temyiz Mahkemesi: Başkan Kemal Bey;

Üyeler: Hacı Feyzi Bey, Hüseyin Nazım Bey, Nurettin Bey, Hüsnü Bey'dir.

¹ Osmanlı Devleti'nde modern idare anlayışının bir ürünü olarak 1868 yılında kurulan Şûrâ-yı Devlet, devletin yasama, yürütme ve yargı işlevleri arasında idari dengeyi sağlamayı amaçlamıştır. Kurum, bir yandan kanun ve nizamnamelerin hazırlanmasında danışma organı olarak görev yaparken, diğer yandan idare ile birey arasındaki uyumsuzlukları inceleyerek idari yargının temelini oluşturmuştur. Bu niteliğiyle Şûrâ-yı Devlet, hukuk devleti ilkesinin Osmanlı'daki kurumsal karşılığı olarak değerlendirilmektedir. İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 87-90.

***

İttihad ve Terakki Gazetesi

Tarihi: 13 Eylül 1908

Sayı/Sayfa: 17/3

Velihaht Abdülmecid Efendi ile Mülakat

*Beniparisien*¹ gazetesinin İstanbul muhabiri, Cennetmekân Sultan Abdülaziz Han'ın oğlu Abdülmecid Efendi ile Çamlıca'da bulunan köşklerinde bir mülakat gerçekleştirmiştir. Mecid Efendi ile yapılan bu mülakatta ifade edilen görüşler aşağıdaki gibidir:

“Bundan böyle insan gibi yaşayabileceğimi ümit ediyorum zira şu ana kadar akıl ve idareye malik bir mevcut gibi yaşadığımı söyleyemem. Geçmişte şehzadeler için kararlaştırılan kararnamenin mahiyetini bilmediğiniz malumunuzdur. Gerçi muhabbetimiz müzehhip idi, lakin yine bir muhabbetten başka bir şey değildir. Tasavvur ediniz ki elde etmek bizim için mümkün olmadığından başka, evladımızı güzel terbiye ettirmek de imkân haricindeydi.

Yalnız bir oğlum var. En büyük arzum, kendisini aydın fikirli bir adam yapmaktır. Ona çeşitli dilleri öğretmek için bir Fransız öğretici tutmuştum. Ancak hafiyeler, bu öğretici hakkında ne şekilde bir jurnal yazdırsa kendisini istihdam etmemem için emir verildi. Şükür ki Genç Türklerin çabaları sayesinde bu korkunç rüya sona erdi. Devri sâbık bitti. Nihayet yaşayabileceğiz.

Düvel-i Muazzama'nın mesaimizi kolaylaştıracaklarından emimim. Fransa ile İngiltere arasında mevcut bulunan samimi ittifak, bizim için son derece iyi bir gelişmedir. Zira hürriyetperver olan bu iki devletin yöneticilerinin takdirlerini özel olarak almaktayız.

¹ Paris'te yayımlanan günlük gazetedir.